॥अथ वैद्यक ग्रन्थ बालतंत्रपत्र : १४

संवत् १८३८ मीती वैशाखवदी ११ वारसनी

सानी प्रहर १ जातनाकुंवर जीकस्पजन्मा।

BAL TANTRA

वत्साग भस्माव पतेः स्त्रियः ...दर्वे ...

श्रीगणेशाय नमः विघ्नसन्दोहविध्वंसकारिणं दुखहारिणं कल्याणोगाहं नमस्कुर्वे विघ्नेशीयं प्रसिद्धये १ अथ योगसारवस्तु
भागमेषु वैद्यकेषु शास्त्रेषु सुश्रुताद्येः यदुक्तमेकत्र निष्पते अस्मिन्ग्रंथे मम पात त्वल्लु बालन ते जे २ अष्टौ दोषास्तु नारीणां
नवपुंसान येव च रक्तपित्ते तथा वातश्लेष्मा वसन्निपातकम् ३ ग्रहदोष विकारश्च देवतानां प्रकोपनैः अभिचारक
तेनैव रेतो हीनः पुमान्भवेत् ४ काकवंध्या वगीयन्ते दोषैरेभिर्नचान्यथा ५ पुष्पे तु जायते तस्याः फलं न तस्या न विद्यते
तस्मा दोषविकारस्य ज्ञात्वा कर्म समारभेत् ६ यस्याः पित्ते हतं पुष्पं दाहरित कीवचा कुष्ठं पिप्पली मरिचानि च
विभीतकस्य मज्जा मिचशंखनाभिर्मनः शिला ७ सर्वमेतत्समं कृत्वा गावागवामावर्तित दुग्धानि वर्द्धदरपा युतं
एलात्वक् कर्पूरमरिचैरवहतमवितम् ताम्राशि भारिणां कुर्यादग्नि सकलवह्न भा नीरेण पेषयेत् नाशयेत्
तिरं कंडुं परलाम्बुदानिच २ अपि त्रिवार्षिकं शुक्रं मासेनैकेन नाशयेत् अधिकानि च मासानि रात्रा वर्द्धत्वमेव
च २ इति वेदेदपवटी ॥ पुष्पे तिमिरे च बद्धलीवचाभयावासा पिप्पलीमधुसंयुता अस्य योगात्स प्राहान्ते सह
गीयते । अपामार्ग सयज्ञ काष्ठान्तो हि तेसप्ततन्तुभिः वध्वावारेरवे स्त्रसर्वज्वरं हन्ति तती यकम् संकल्प
सचवीजानि तक्रेन्सेन न पेषयेत् गलगंडे गउमाला ग्रंथपश्चैव दारुणो प्रलेपादेव नश्यन्ति विलयी या
अपानानि ग्रंथानि शानिवीजानि वीपवार ६ २

सात्वरम् रक्तोत्पलं वद्ध्यै तैल्न युक्तो नअलकुं भीक भष्पा मनातेन पनैगल्न गरारुस्या विरोध्यापनैव नस्याते शः समुपल्व हायेत
पद्मजम्ब फल्ना कारं कर्षं स्त्रवति श्रोणितम् कटिशूलं भवेत्तस्य उदरं परिदह्यते प्रवरं बकरोलुष्णा मेत्तापिलस्पल्न
हारणम्· प्रसोवधं प्रवक्ष्यामि येन गर्भोभिजायते उत्पलं तगरं कुष्ठं पद्मीमधुकं चंदनम्· एतानि सम भागानि अजा दी
रेण पेषयेत्· त्रिरात्रं पंचरात्रं वा यावत्स्त्रवति शोणितम् ततो योन्याविशुद्धायां मिनान्द्यान्महोमधीम् लदनर्गी
दीरा संयुक्तो नस्यपाने प्रदापयेत् तेनसाल्न भते पुत्रीं पवनी महाकविम् यस्यापात हतपुष्पं गर्भस्त्रसा न विद्यते
अतिसूक्ष्मकरं रक्तं कुशुमोकेस निभम् कटिशूलं भवेत्तस्य योनिशूलं तथाज्वरम् ततस्यकारस्य मूलानि तस्यावा
बुनखस्य चवहतीजा च नी मूल्ना दीरिगालाद्यतालिव समा ह पंचरात्रं छायावन्त्सवति शोणितम् ततोयाभ्मी
पिबायां ल्नदग्नेरा दीरसंयुता· नस्यपाने वदापव्याज्ञ पसाल्नेभ ते सुतम् पञ्चजन्म्याहनि पुष्पं फल्नै तस्यवसाम्यतम्
वहन्ने पित्तरं रक्तं नाभिरक्तं वहेमणा नाभिमरा कुल्नमूल्ने तु शूल्नं भवति दारुणम् अर्कमूल्नं पिबेत्क्षीरेण कु
मीजकेशरम् धत्नाचाति वत्नोचैव· अजादीरेणापेषयेत त्रिफलात्रिकटूश्चैव चित्रकं सम भागकम् अ
जादीरेणासंयुक्तमार्नोप्युवतिःपिबेत् त्रिरात्रं पंचरात्रं वा यावत्स्त्रवति शोणितम् एकैनाम् भवाद्दा

बां॰पि॰ शूलं च कुक्षिदेशे तथा योन्या कटिशूलं च जायते गात्रभंगो भवेत्तस्या वक्त्रनिद्रा च जायते गंधर्व
हस्तिमूलं सहकारं त्रिकटकम् उत्पलं तगरं कुष्ठं यष्टीमधुकं चंदनं अजाक्षीरेण पिष्टानि सप्तरात्रं ततः पिबेत्
रजोपसर्जनं चैव आवश्यं तिथिशोधनम् ततो योन्यां विशुद्धायां रवेनार्क चतुर्दशी तथा लक्ष्मणा च ब्राह्मी कीटी च
ताव शिरिकार्णिका गवाक्षीरेण संपीष्य नस्य पानेन दापयेत दक्षिणेन लभते पुत्रं वामे पुत्री न संशयः पूर्वोक्त
दोषहीना या गुरुदोषेण संशयः जन्मपत्रि समालोक्य गुरुपूजां समारभेत तदर्थं सा ब्राह्मणे कार्य्यं मध्यस्य हस्य
च विकारेण च वा वंध्या स्फुटं चिन्हं तदा भवेत् सेवानाशो भवेद्गर्भो नात्र कार्या विचारणा देवताकोपतो वंध्या
तस्याश्चिन्हं वदाम्यहम् अष्टम्यां च चतुर्दश्यां माघे शोवेदना भवेत गोत्रदेवि समाभ्यर्च्य पुत्री सा लभते ध्रुवम्
कस्या कुतो यदा द्वेष शरीरे वेदना भवेत् दुर्गामंत्रं च जपेन्नारी ततो गर्भो ध्रुवं भवेत् अष्टौ वंध्यास्तनौ च केचु
सर्वत्रे सुगोपिता त्रिपक्षी शुष्काती मन्द्राञ्ज्मुखी याक्षिणीवकी कमली पक्षिनी चैव तासां चिन्हं वदाम्यह
म् त्रिपक्षीनाम या वंध्या त्रिपक्षे पुष्पिता भवेत हेजीरके स्वतवबाककौर्या म्लव फलं समानं गुडमोदकस
पिष्टं पिवेत्तत्र्यसप्तसंमुखी कुर्या[illegible] ति पिवेनारि दुग्धभक्तस्य भोजनम् तेन गर्भो भवेत्ता वंध्यास्य संमेत
न संशयः शुष्कतिनाम या वंध्या चिन्हं तस्या वदाम्यहम् गात्रसंकोचनं नित्यं देहे चैव विवर्णता गर्भत
स्थानजायेत सद्ग्रा वंध्या कथ्येत अव्रमानो स्वपिव स्तो स्तस्याः पुष्पव्रजायते गंडुकीपातु शुभे वारे २

श्यामलं तथा मुस्तं देवीकाथाः घृतान्वितं कषायं पिष्ट्वा दुग्धेन पीतं प्रकरोति गर्भम् यत्रमेकं पलाशस्य गर्भिणीपयसाश्वितं पित्वा
पुत्रमवाप्नोति वीर्यवन्तं न संशयः सयोन्यमतुलं च धमस्य मूलेन तेलं प्रपिष्टं कुडवप्रमाणम् स्त्रिया यथा यो भक्ष भुजो दिनानि सप्त
तं च दत्त्वा नियतं प्रशस्तम् यत्रमं जारीका मूलेन शिवलिंग फलान्वितम् पुष्योद्धृतं येऽभि श्रीपीतं गर्भप्रदं ध्रुवम् मंजिष्ठा
मधुकं पिष्ट त्रिफला शर्करा वचा अजमोदा हरिद्रे हिंगु तिक्तककरोहिणी काकोली क्षीरकाकोली मूलेनैवैषा न्धस्वगं
धजा जीवकर्षभकौ मेदा रेणुका बृहती द्वयम् अपत्नी चंदनं द्राक्षा पद्मकं देवदारु च एभी रक्तसमैर्भागैर्घृतं प्रस्थं विपाच
येत् चतुर्गुणेन पयसा युक्तं तं मृदुनाग्निना यत्सर्पिर्नरः पीत्वा स्त्रीषु नित्यं प्रवर्तते पुत्रानाजनयति श्रेष्ठान् स्त्रीयु
नप्रियदर्शनान् वन्ध्यापि लभते गर्भं नात्र कार्या विचारणा पित्तेऽप्यतिषमती पचरजिकोयासनं त्र्यहम् शीतेन पयसा
पिष्ट्वा कुसुमे जनयेत् ध्रुवम् शुंठी गुडेन संपिष्टाम् दापेत् दिनसप्तकम् तेन गर्भो भवेन्नार्याः सत्यं सत्यं च योगितम् ॥०॥
इति कल्याणकृते बालतन्त्रे वन्ध्याप्रकथनं द्वितीयः पटलः ॥०॥ शुक्रहीनस्य वै पुंसः कथयाम्यौषधं सत्यम्
कपिकच्छुमूलं च क्षीरं पिष्टं पिबेन्नरः अत्र वीजायते शुक्रं कामयेत् स्त्रीसहस्रशः यामकीफलानि पुरांगरसेन तु जके
तत्र भावपीत्वा ततो धीमान् मधुशर्करसंयुतम् जीर्णे कामं पिबेद्द्वी क्षीरं पीत्वा ततो निशि कामयेत् स्त्रीसहस्रा
णि कामाग्निस्तस्य वर्द्धते कपिकच्छुमूलानि तिलस्य चैवास्वगन्धिका विदारीकं दर्गच्छ्रृंगबद्धिकात् तुल्यानि त
म् एतेन पिचर्शापिष्ठा घृतेन सह पाययेत् दिने दिने च समस्तं दिनानि गृहे भवेत् विदारीजो रसैश्चैव पय
सा सह भक्षयेत् जीर्णे कायेत्र दातव्यं मंदाग्निश्च प्रदापयेत् एवमाषेद्धर्वं चूर्णं शर्कराक्षीरमिश्रितम् ३

ककोंटीतंदुलवारिणा पिष्ट्वा नपिबत्य यन्नारी सूर्यस्य संमुखी पिबेत् सदुग्धं षष्टिकान्नं च भक्तये दिनसप्तकम् तेन गर्भो भवेन्ना
र्यः कथ्यते सुखीनाम कथ्यते तस्याश्चिन्हं प्रवक्ष्यामि मैथुने सलिलं भवेत् भोजने मैथुने स्त्रोकं गर्भस्थानं न विद्यते यावत्रिणपाउलरेकुं
लेपुत्र एकः प्रजायते त्रिफलासुक्तं वदन्तं स्मे षधं पुत्रदायकम् वन्ध्याः स्कन्धत्यजित्रयदशमे असाध्या चैवसाध्या औषधैनैव
कारणता सलिलं स्रवते योन्याः कमलिन्या निरन्तरम् असाध्यासा च विज्ञेया औषधं नैव कारयेत् अकिन्ती नाम या वन्ध्या प्रमे
हो भवति स्फुटम् रक्तपामार्गजं बीजं शर्करा नागकेसरी फलं औषधी रक्तमाल्ला गोदुग्धेन प्रपेषयेत् त्रिसप्तदिनं संपि
त्वा प्रमेहनाशो ये ध्रुवम् श्टगालके सरिचैव कर्कटीसफला ता द्वेजीरके सवत्साया गोक्षीरेण च पाप्रयेत् दिनत्रयं दुग्ध
भक्तभोजनं गर्भधारणम् लक्षणानि परिज्ञात्वा चैव धकारमिसुधी ।।ः।। इति श्रीकल्याणकृते बालतन्त्रे षोडशवन्ध्याप्र
तिकारो नाम प्रथमः पटलः ।।ः।। पूर्वोक्ति चिन्हानां प्रतिकारं वदाम्यहम् द्वेजीरके सवत्सजावा दृपिप्पली वन्दको श्टगा
लकंठ ह्रमानि ककोंटी फलम् लवो समस्तम् नापानारीय मसाध दिनत्रयम् सवत्साया तगोपिल्वा स्ना चा तत्पश्चात् खी
तथा खेकर पुनाकुष्णेशश्व पुष्पीशत मेहरेत् सवत्सायास्तु पयसी तां सं घृष्य रसे पिबेत् वन्ध्या गर्भं दधं त्याश्रुना
कार्या विचारणा अश्वगंधा भवेत्तत्वं गोघृतेन समन्वितम् ऋतुस्नातां पिबेन्नारी त्रिदिने गर्भधारणम् जंघकेशं
खर्जूरं च समभात्रा ततः शिला मजलेन संहापि ष्यानि द्विपिपानि मध्यतः वेदनाशो फलं दुग्ध वगछसेवन संशयः एरंडया
त्रिफलं वातुत्तं गवीजानि कृत्वा निशित कंटकर्याः दिनत्रयं क्षीरसंयुक्तं प्रपितमेतत्स्त्वं गर्भवरं प्रदते अश्वगं
धा कामयेन पयः सिद्धाघृतान्वितम् प्रातःपीताउंचवल्स्नाना गर्भं नशीसयः पुष्पोद्भवे तद्विभिरव्वजरगाया

जीर्णकायोपि चेद्वृद्धः शुक्रभंगे गतो भवेत् धात्रीफलोद्भवं चूर्णं रसेनैव सुभावितम् त्रिविधो बहुधा पश्चात्तस्य समभागेन धा
त्र्येन सप्ताणिनैव मारीरसाप्रयोक्तव्यं सततार्थये नस्यपानेन तसीसैतोवदितिविधिः शतावरीतु निःपीड्य प्रस्थंद्वितयमेहोत्
तैलं तेन प्रवस्य क्षीरं दद्याच्चतुर्गुणम् तत्तैलं च पिवेत्क्षीरः शनैस्त्वग्निमाशुभम् औषधानीततो भागं दापयेत्कर्षमात्रक
म् शतपुष्पी देवदारु मांसी शैलेयकं त्वाच चन्दनं तगरं कुष्ठं एला च कमतिं तथा रास्ना चैवाश्वगन्धां च विडंगमरिचानि च
पीलुपर्णी वचा चैव तथा गंधर्वहस्तिका सैन्धवं च समं दद्यात् द्विश्वमेषजमेव च एभिस्तैलं पिवेद्धीमान् शृंगवेरमतः परम्
...लो वातेन भग्नेषु गात्रसंकोचनेन तथा विषमे सन्निपाते च वातगुल्मे च दापयेत् ॥ दारुणान्यपि शस्त्राणि कर्णशू
लानि नेकरः त्रिदोषजं च हृच्छूलं सर्वमेतो दुयोहति स्त्रीरोगान्नि यारिरोयो मत्याजरेपाजजेरीक्षताः तेन एस्तत्र रुग्णानि
स मत्तैलं तैलं निषेवनात् या च वंध्या भवेन्नारी काकवन्ध्या च या भवेत् ॥ नष्टयोनिश्च या काचिद्गर्भं च प्रयाति सा सुतम्
ज्वरेषु चैव सर्वेषु तैलमेतद्विशेषतः कामाग्निजननं चैव बलवीर्यविवर्द्धनम् मासमेकं पिवेयस्तु यौवनस्थश्च पुभवेत्
एतत्सिद्धार्थकं तैलं नरनारीहितावहम् चूर्णं विदार्या रविते स्वरसेनैव भावितम् शर्करामधुसर्पिर्भ्यां युक्तं लीढ्वा प
यः पिवेत् एतेनाशीतिवर्षोपि युवेव रमते सदा मुशलीकन्दचूर्णं तु गुरुचीसत्वसंयुतम् वानरीगोक्षुराभ्यां च
लमली शर्करा मलै औत्स्य हुतदुग्धाभ्यां पापयेत्कामवृद्धये लवुशाल्मलीमूलेन नानातन्मूलीसूचूर्णितम् सर्पिर्षा
घययसा पिवन्नरश्चटकवद्भवेत् वृद्धशाल्मिमूलं स्वरसे कंपापिवेत् एतस्येयोगस्य सत्याज्जायते रेतसां पुधि
विशदा कृतकां कृतकं जानां परोगपितां निशमुखेय पयसा कर्षमात्रेण पठतं नाशयेद्ध्रुवम् जातिफल

रम:
४

किंकरात्तलंबंगशुंठिकं कोलंकुकुमकराणाहरिचंदनानि एतैसमानमखिफेणमनेन तुल्यां स्वेधानिधायमधुनावटकी विद
ध्यात मासद्वयोन्मितमनुं निशिभक्षयित्वा भीष्टपयः तदनुमाहि समाशु पित्वाकुर्वंति कामुकंजना नानुविन्दपातीस्व
तां सितानि वकितानि कलावतीनाम् कावस्यफलं सहनंदलानी पूरण्डू गतेन समम् स्निग्धलेपनान्तर ग्रहरंध्र विनुवे
गधारणं कुर्यात् इत्यस्य श्लोकः अहीनपरं दुग्ध रक्तिकान्वितपोन्मितम् विनुवेगं कुर्वधत्ते सितपानता नितिशिभु
क्तिमम् यत्नात्तनं भगस्यान्तः कृत्वा मत्तकवलकरले रतेतु कामिनीकामं वालवकुरुते रतिम् ॥ इतिश्रीकल्याणमल्ल
तेवानंगरंगे पुरुषवीर्यवृद्धिकथनंनाम तृतीयः पटलः ॥ ॥ आत्मकामाहवे व्याभियोद्वशिखिः समन्वितो स्त्री
पुंसौ तनुयेतां तयोः पुत्रो पिताहर्षः रक्ताधिक्ये भवेत्सुत्री पुत्रः शुक्राधिकोभवेत् नपुंसकं समत्वं नतथा शु
क्लेपि भवेत् विचार्येवं सुधीः पश्चात्प्रयोगान्करयेत्सदा गर्भार्थिनै प्रदातव्यं मंत्रेणानेन मंत्रितं । प्रणवं
कामराजं च देवकीसुत कं वदेत जगत्पतिसमुच्चार्य देहि मे तनयं ततः देवेति च पदं चोक्तमन्ते शरणं गतः १
अष्टोत्तरशतं जप्त्वा औषधं प्रदापयेत् औषधी गृहसौम्याकथ्यन्ते ऽत्र मया शुभा गवां पयसि पि
ष्ट्वा सुहले कृत्वा समं बुधः कीलं कं खदिरं व्यास्थ मंत्रेणानेन मंत्रयेत नारायणाय स्वाहेति प्रणवादिपादरम्
उत्तरोभिमुखो भूत्वा वज्रमिननसंखनेत् प्राणवो भवने सानीपेनचीखनतेन तार उत्तावपटने तद्रोकेश
वेति देवदत्त तेनाह खनापि व्यामि सिद्धिं देहि महो सधीम् पञ्चमानेम मंत्रेण प्राशनं का करयेत्सुधीः

णी गर्भरक्षार्थं मासे तु प्रथमे बलिः प्रजापतिं समुद्दिश्य पद्मान्नं वैणमैत्रिणः गव्यक्षीरं श्वेतवस्त्रमौपायसं च तथाक्षतं तु छत्री
वेदनीय सरक्तैवांशुलीयकम् पूर्णकुम्भो हये सुगन्धधूपदीपावलेर्बलिः स्थाने गवी दोहनस्य निक्षितव्यः प्रशान्तये । तत्र
मंत्रः यस्यापि हि भगवान्ब्रह्मन प्रजाकर्ता प्रजापते प्रसीध्य वलिये मे सा पत्साद्रक्षा गर्भिणीम् प्रमकोशीतरपरंचन्दनं
सममागतः पिब्यक्षीरेण संपेयुमोषधी समुदाहृतं यदि चेत्प्रथमे मासि गर्भे भवति वेदना नीलोत्पलं सनाभं च मृणालं
कसेरुकम् शीततोयेन संपिष्टा क्षीरेण घृततत्पिबे एवं न पतितो गर्भः शूलं चैव विनश्यति सजिष्ठा चन्दनं कुष्ठं तग
रं सममागतः शीतोदकेन संपिष्टा क्षीरेण घृतस्थिरे चेत ॥ इति प्रथममासगर्भरक्षा गर्भिणीगर्भरक्षार्थं द्विती
ये मासि चैव बलिः समुद्दिश्य शिवो देवो देयं मे वैणमैत्रिणः दध्यन्नपायसं लाजपिनाकिकुसुमान्वितम् गन्धधूप
दीपो च वस्त्रं प्रसाभिटस्तथा हस्तियुतावथवा शोत्वा समीपे निः क्षिपद्बलिः गोदोहस्थानकन्यस्य मंत्रमेतं पठेत्सुधीः
भवन्तो भगवन्तो प्रसन्नीते वालिचिमम् पुरुषोदेव भिषजौ रक्षितं गर्भिणीं युवाम् यदि वै द्वितीयमासे गर्भे भवति
वेदना तगरं कुंकुमं विल्वं कर्पूरं च सममन्वितम् अजाक्षीरेण संपिष्टा क्षीरेणाल्लोड्य तत्पिबेत् एवं पतत्ये गर्भः शूलं चै
व विनश्यति शृंगाटककशेरुच जीरकं बिल्वपत्रकम् खर्जूरं शीततोयेन पिष्टा क्षीरेण संपिबेत् इति द्वितीयमा
स ८ गर्भिणीगर्भरक्षार्थं बलिमासतृतीयकम् रुद्रानेकादशोद्दिश्य देयं मे नराम् छत्रमन्यैचन्नजीव ध्वजास्त्
था च चन्दनेन श्वेतपुष्पावर्णोय श्वेतध्वजपीत्रदापयेत् श्वेतपंकजनपश्च पूर्णकुंभः सकाश्चेनेः इत्येतत्प्रथम

कुमारस्त्रजनी स्वाहा इति मंत्रो दशगनरः स्नस्मरण संग्रह कार्य्यः प्रथमे चोत्तरायणे सम्पूर्णमासपदेतु गृहीत्वा महौषधी
म् विनर्तनस्याः पुत्रदापि विज्ञापते येन जानैः एकविन्दुयुते नत्रैवते स्नाहानि विधिर्युता उत्पार सेतुम्नौ नक्षत्रानिते त्राम्रछाया
परि सज्य गरणी वा तुण्ड के सुधीः प्रणवो हृदये प्रोच्य वल्न च द्विनि चोच्चरेत् शुक्रवर्द्धिनि पुत्रे ति जनिनो वल्लि वदेत्तमा विधि
न्यस्तेन विधिना तस्य पानं प्रदापयेत तस्यां वेदाग्निना यानु वामे वह निदापयेत अनुस्नाना नरं तु वन्ध्या पुत्रमवाप्नुयात्
मृतवत्सा तु या नारी दुर्भगा अनुवर्जिता पालयते कन्यकां वन्ध्या स्नानसान्तु गौ विधीयते अष्टम्यां वा चतुर्दश्यां तु
पवास परायणा: सतैः शुद्ध चतुर्थे ह्नि प्राप्ते सूर्य दिने ऽपि वा नद्यास्तु संगमे कुर्यात्स्नानं नद्यास्तु विशेषतः शिवा
लये ऽपि वा गोष्ठे विधि योगार्थं गृहे गृहे अर्हते द्विजं शान्तं धर्मज्ञं सत्य शीलिनम् स्नानार्थं प्रार्थयेद् देवं निपुणं गौरे
द्ध कर्म्मणि ततस्तु मंगलं कुर्याच्चतुरस्रं दधे द्गुवम् विधि चंदन मालेन च गोमयेनानुलेपितम् तन्मध्ये तु
नरज सा सं पूर्णं पद्म मालिखेत् मध्ये तस्य महादेवं स्थापयेत्कर्णिकोपरि दद्याद्दलेषु रंभादिन चतुर्थी विधि पूर्वकम्
इन्द्रादि लोकपालांश्च दलेषु चान्येषु विन्यसेत् देवी विनायकं चैव स्थौ स्थापयेत्तत्र पार्थिवः इत्युद्दव्यं गन्ध पुष्पं धूप
दीपं च मोदकम् मंगलं च ततः सर्वं कृत्वा रुद्र जपं चरेत् अभिषेकं च ततः कार्यं पुष्पयुक्तेन वारिणा ब्राह्मणा
नां सततश्चैव कुर्याद्वा शोक अकाम्यैः सुभगा कान्तिसंयुक्ता बहुपुत्रा च जायते अनेन विधिना नारी स्नानं कुर्याद्धि
भाग्यदे ततः सा लभते पुत्रं नात्र कार्या विचारणा ।।०।। इति कल्याणकाते वाल्नातौ त्रेगर्भस्य स्नानं नाम चतुर्थः
१८।।०।। गर्भस्थितस्य बालस्य रक्षार्थं कथ्यते ऽधुना: औषधानि विचित्राणि कथ्यन्ते गर्भजातयः १ गर्भि

स्थाने पैशान्यादि दिक्षु निक्षिपेत् अथ मंत्रः महादेवः शिवो रुद्रः शंकरो नीललोहितः ईशानो विजयो भीमो देवदेवो भवोद्भवः कपाली चैव
कथ्यन्ते नाम्न एकादश मूर्तयः रुद्रा एकादश प्रोक्ताः गृहीत्वा बलिं इमम् युष्माकं तेजसा वृद्धा नित्यं रक्षत गर्भिणीं पूर्ववच्चैव क
कुर्याद्विधिना समरहत गर्भिणीम् पद्मकं चन्दनं शीरसमभागतः शीततोयेन संपिष्य अजाक्षीरेण पाययेत् उशीरं द्राक्षां मुस्ता
चन्दनं च मृणालकम् शीततोयेन संपिष्य क्षीरेणाज्येन योजयेत् इति तृतीयमासगर्भस्थ शिशोर्गर्भरक्षार्थं बलिना सह चतुर्थके
उद्दिश्य द्वादशादित्यानैशान्यां दिशि यत्नतः आज्यान्नं गुडान्नं रक्तगंधध्वजौ तथा रक्तपुष्पैः धूपदीपैः रक्तवस्त्रसमन्वितैः क
लशं जलसंपूर्णं क्षिपेद्देवजलाशये वदनानेन मंत्रेण मंत्री होतिशमन्वितः मंत्रः वैवस्वतस्त्वष्टा विष्णुश्च सविता भग
स्त्रिवरुणस्तथा मेधुर्मित्रः त्वष्टा सूर्योऽथ तापनः आदित्या द्वादश प्रोक्ताः प्रगृह्णन्तु बलिमिमम् युष्माकं तेजसा वृद्धा नित्यं
रक्षत गर्भिणीम् शृंगाटकं बिसं च पद्मबीजं दाडिमं तथा द्राक्षां कदलीकन्दं शीततोयेन पाययेत् अन्नं क्षीरेण
सक्षौद्रं पिबेन्नारी कफवाशये उशीरं कदलीमूलं तथा वै पद्मनालकम् शीततोयेन संपीष्य तत्क्षीरेण सहपिबेत्
पंचमे गर्भः शल्यं नैव च किञ्चित् न स्याति चतुर्थमासरक्षा गर्भिणीगर्भरक्षार्थं पंचमे मासि चैव बलिः विनायकं समुद्दिश्य
ऐशान्यां यत्नतः प्राज्ञा विनायकं गोमयेन कुर्यात् पिष्टेन वा पुनः चतुरस्रे शुभे वस्त्रे लिखित्वा स्थापयेत् गणाधिपम्
अभ्यर्च्य गन्धपुष्पाद्यैर्बलिं तत्परतः क्षिपेत् आज्यं पक्वान्नं तथा पञ्चमासे पञ्चमे पक्वकान् पायसं मधुकं द्राक्षा
गुडक्षीरफलानि च कदलीफलपिंडानि मधुकानि च मूलकम् लड्डुकं नारिकेलं च खर्जूरं कन्दमूलानि सर्षपः
सर्वधान्यानि माषान्नं तथा तिलपिष्टकम् इक्षुस्तथा रसश्चैव माध्वी पेयं गुडोदकं अथ पंचमासि निक्षि

र्भ:
६

छिद्राणि तानि सर्जवल्लिहरेत् प्रातस्तात्तथा समानेन पाः सहकारतले क्षिपेत् यथावान्यस्य [illegible] स्यमूले नैवेरामंत्रयेत् मंत्र एकदंतो
उम्बिकापुत्रस्त्रिनेत्रो गणनायकः एकाम्बरधरः श्रीमान्रक्तमाल्यानुलेपनः विनायको गणाधिपेश्वरः शिवपुत्रो महाबलः प्र
यातो भवबलिस्त्वेतं सापत्सार [illegible] गर्भिणीम् वल्लिमदापिमर्त्या पुष्पमाधिवर्द्धयः अलद्यमीवामयेपापय हविर्भ्रुं विनाशय १
वत्सतुंग महाविद्य्यमलभाजमहाबलः शिरसाचाभिवन्देहं सापसीरक्त गर्भिणीम् अथवेसप्तमे मासि गर्भे भवति वेदना नीलो
त्पलैबपद्मंच केशं संयुतम् अजादीरेण संपिष्टा क्षीरेणालोड्य तत्पिवेत एवं न पतते गर्भे शत्नं तत्र विनश्यति नीलोत्पल
स्यमूलंतु काकोलीं च [illegible] शीतपेनसंपिष्ट क्षीरेणालोड्यतत्पिवेत् पुनर्नवा सर्पपाश्च दर्भबीजमाहरेत् छा
गदुग्धेन संपिष्टा अजाक्षीरेण संपिवेत इति पंचमे मासि गर्भरक्षा गर्भिणीगर्भरक्षार्थं षष्ठे मासि तथा वलि४ वस्त्रेणष्ठेस
मुद्दिश्य दपोतं चैवरामीविरणा १ छतान्नं च हरिद्राया रक्तोलनायाश्च पायसम् पीतवर्णाश्च सूत्रानि तथानीलोत्पलानि च र संका
च्यतेपूर्वकुंभं सधान्य स्तोपुं क्षिपेत व द्यमानेन मंत्रेण सावधानो भवेत्सुधीः मंत्रः प्रभासः पावकः सोमः पक्षज पावको
नलः नरोधश्च इत्येते वसवोद्या प्रकीर्तिताः ४ प्रत्यक्ष तु वलिं चेमं निसीरक्षंतु गर्भिणीम् पिप्पलीवीज मूलं तु उत्पलस
केसरम् शीततोये नसंपीष्टा क्षीरेणालोड्य तत्पिवेत् ५ निंवपत्रैः [illegible] महिषीक्षीरदुग्धं सर्पिषा कल्पितं स्यात्पक्वं तु
दधान्यस्यामहौषधम् ६ गजपिप्पलकं चैव नागवीजं तथैव च नारंगीजीरकं चैव पद्मारकचन्दने वचा [illegible]
दुग्धेन पिवेन्नारीसुखाय वै एवं न पतते गर्भः शूलं चैव विशेषति इति षष्ठमासि गर्भरक्षा गर्भिणीगर्भरक्षार्थं सप्तमे मासि
वैवलिः देयः कदाचन सर्वं पूर्वोक्तविधिनैव हि १ मंत्रः स्कन्दः षण्मुखदेवेशः शिवप्रीति विवर्द्धनाम् प्रत्यक्षी प्रवलिं चेमं ६

सापसां रक्षागर्भिणीम् २ कपित्थकफलं मूलं लाजा शर्करा एभिस्तम् पिष्टोदकेन दातव्यं गर्भिणीसुखहेतवे ३ कपालीशालूकं
मूलं लाजा शर्करा गान्धिका ४ पिष्टोदकेन दातव्यं गर्भिणीसुखहेतवे ४ अश्वत्थवटमूलेन नंगराजमेधिवृच अजादुग्धेन सं
पिष्य छागदुग्धेन सं पिवेत् ५ एवं न पतते गर्भः स्यात् शूलं विनश्यति ६ इति सप्तमेमासि गर्भरक्षा गर्भिणीगर्भरक्षार्थं बलिर्मासे
सप्तमोऽष्टमे दुर्गामुद्दिश्य दातव्यः सुखी भवति नान्यथा पायसं शर्करा लाजा लङ्गणाय मोदकौघ्नता आयपाकशराचैव माहिषं दधि मू
लकं ७ माषान्न पाक्का कन्द श्यामानि कुसुमानि च नीलोत्पलं तथा चैव पूर्णकुम्भं सकाञ्चनमूद्दवलिं क्षिपेन्नदीतीरे मंत्रेणानेन
संयुताम् मंत्र पित्वा क्षिपेन्नचैाी सुखं भवति नान्यथा ८ मंत्रः कात्यायिनी महादेवी अरिष्टनष्टे निशाप्रिये दुर्गादेवि महाकालि
सिंहव्याघ्रवाहने १० अष्टहस्ते चतुर्वक्त्रे धनुःखड्गधरे देवि दुष्टदैत्यविनाशिनी वनीशैलप्रिये देवि कुमारि भुवने शिवे ११
अष्टहस्ते चतुर्वक्त्रे पिंगले शुभगे नासिके ग्रहणीष्व बलिं च पुंसात्या रक्षगर्भिणीम् १२ पद्मकं पिप्पल्यो सोत्पलं धान्यकं त
था शीततोयेन पिष्ट्वा तु क्षीरेणालोड्य तत्पिबेत् १३ पुनर्नवाश्टाटकं बिल्वपत्रं केसरकम् अर्जुनः फलपद्मादीर्की
वमेवच १४ छागदुग्धसमये यदि नानि सप्तकानि च एवं न पततो गर्भः शूलं चैव न स्याति १५ इत्यष्टमे मासि गर्भरक्षार्थं मा
सेऽपि नवमे बलिः देवमातृ समुद्दिश्य सुखी भवति १ दध्यन्न मुद्गं लाजोश्वकतानतथा श्वेतपंकजगन्धो वश्वेतानि कु
सुमानि च २ धूपो वस्त्र ... लेपन पूतः पूर्णवस्त्रं तथा कल्पमानेन मंत्रेण बलिर्देयः सुखाप्नये ३ ग्रहणीष्व बलिं चेमं पू
यी देवस्य मात्रे ते धूपवस्त्रा तु सन्तुष्टा पापरा रक्षगर्भिणीम् एरण्डमूलं काकोली पलाशबीजकं तथा पिष्ट्वाजले
न तस्यैयं जीर्णेन पिष्ट्वा भोजयत नागकेसरपत्रं च एलोचैव विडंगकम् अजीरकं गजपिप्पल्या छागदुग्ध

तमीपिवेत ७ इतिनवममासेगर्भरक्षा गर्भिणीगर्भरक्षार्थंमासेचदशमेबलिः उदिश्यनिरऋर्दैवि देयोमंत्रेणमीविता १
पक्वान्नैःकृशरान्नाजाः पक्वपक्वाश्चनकास्तथा पक्वापक्वैश्चपल्लैस्तम्चेन्दुरस्तथा २ कृष्णावस्त्रैःकृष्णगन्धः कृष्णानिकुसु
मानिच धूपदीपौहिरण्येनयुक्तः पूर्णघटस्तथा ३ निर्ऋतिर्दक्षिणस्यांवैदिशिनीलकलाध्वजः मंत्रः पितृदेवि पितृज्येष्ठे महा
देविमहाबले ४ प्रेतांशनेदिशायांवनैर्मतेशोणितप्रिये इम्ंकृत्वाबलिंदेमेसापत्नाद्रक्षगर्भिणीम् ५ शर्करमधुनोपत्रं पैवं
मधुकंकुङ्कुमेवच शीतयोनपिष्ठानुक्षीरेणाप्रतपिवेत् ७ क्वानागरशृंठीचतगरंकुष्ठमेतथा गोरोचनाचगोरताअजा
क्षीरेणापाययेत् इतिदशमेमासिगर्भरक्षा गर्भिणीगर्भरक्षार्थंमासेचैकादशेबलिः वासुदेवंसमुद्दिश्यदेवश्चार्य
विधिः स्मृतः १ पयसापूपपिष्टं चगुडभानाजामतः श्यामध्वजोश्यामगंधः श्यामानिकुसुमानिच धूपदीपौपूर्ण
कुंभः नीलोत्पलसकांचनः अश्वत्थस्यतुमूलेवावासुदेवालयेऽथवा २ मंत्रः यावज्जन्मश्रमाश्रमध्ये ४ कौतुभोद्योत
भास्करः इमम्कृत्वाबलिंदेमेसापत्नांरक्षगर्भिणीम् कर्कटशृंगीत्रिफलाविडंगश्चपुनर्नवा नागरंभंगराजभाग
जादुग्धसमंपिवेत् मंजिष्ठचन्दनोशीरं नगरंभगंसमम् शृंगाटकंतथानिम्बमजादुग्धेनसंपिवेत इत्येकादशमा
सिगर्भरक्षा गर्भिणीगर्भरक्षार्थं मासेचद्वादशेबलिः ४ एकादशोक्तविधिनादेयोमंत्रेणमंत्रिणा । शृंगाटकंतथाना
री उत्पलंचसनालकम् शीततोयेनसंपिष्टाक्षीरेणान्नोऽप्रतपिवेत इतिद्वादशमासिगर्भरक्षा । ० । इतिकल्या
णकृतेबालतंत्रेगर्भिणीगर्भरक्षाकथनंनामपञ्चादशमपटलः । ० । अतःपरंप्रवक्ष्यामिसुखप्रसवसिद्धये
स्त्रीणांसुखापकर्त्रव्याउपायाश्चानिगोपिता १ कटंकीमृतगोमूर्ध्नीकृतिकाभवनोपरि तत्कालेनिहितंनार्याः ७

सुखप्रसवदायकम् पञ्चं करंजवीजानि अजाक्षीरेण पाचयेत् तैलेन सह संयोज्य योनिं लिंपेत् प्रसूयते ३ लेपनमंत्रं ४
लेपन्ने उत्तरे पार्श्वे शवरी नाम पक्षिणी तस्यान्मूत्रपुरीषेण विशल्या वाक्ष गर्भिणी स्वाहा· मत्कोलेकंटिकामूलं मुत्तरस्यां दि
शिस्थितम् उत्पाटयेद् एकहस्तेन जलेन सह पेषयेत् योनौ प्रलेपयेन्न सुखेन स्यान संशयः ४ पश्चिमाभिमुखो भूमौ गोरुजर
गुल्लं समुद्धरेत ५ कटौ बध्वा सुखं सूते कामिनी नात्र संशयः अपामार्गस्य मूलं तत्काल उत्पाटयेत्सुधीः ६ पूर्वाभिमुखः पश्चादुद
के पिष्ठा प्रलेपयेत् योनौ सुखिप्रसूयते तेन नारी रहित वेदना ७ सर्पकंचुकमादाय भस्मं कृत्वा विधानवित् मधुना सह सं
पिष्य थंजनेन प्रसूयते ८ श्वेतपाः शरपुंखाया मूलं या घृदि धानतः कटौ बध्वा सुखं सूते गर्भिणीनात्र संशयः ९
इन्द्रवारुणिकामूलं निःक्षिपेत तेन नारी सुखं सूते शीघ्रं चैव न संशयः पुष्पाके मूलमाहृत्य कनक स्वविधानतः कटौ
बध्वा सुखं सूते गर्भिणी नात्र संशयः सीमानीषंकमूलं त्रिगुडी पञ्चकं तु या· जलेन सह संपिष्य पिबेत्सुखप्रसिद्धये
लमूलं हिमतोयपिष्टं रसेन वा पर्प्पटं यत्र जेन· नाभेरधो लेपनतोऽङ्गनानां सुखेन गर्भप्रसवं करोति तैलेन पिष्टो स्व
कस्य हृष्णाव वा प्रलिप्ता खलु नाभिदेशे सुखप्रसूतिसमये कुरुते ऽङ्गनानां निपिडितानां बहुभिः प्रमादैः शाल्मलि
भवं मूलं पिष्ठं तण्डुलवारिणा· नाभिवस्ति गलालेपात्प्रसूते प्रमदा सुखम् कृत्वा दशधा खंडं गुंजामूलं निवंधात्कटि
देशे सूत्रैः सप्तभिरचितं सुखप्रसूतिमां मिलीत्वमते मातुलुंगस्य मूलानि मधुकं च मधुसंयुतः घृतेन सह दातव्यं सु
खेन नारी प्रसूयते बलां शुभ सातिवला च हंसोपाठ निशा दान कृच्छ्राः एभिः कृपिष्टैः खलु गर्भिणीनां तैलं विपच्य
पयसा प्रसस्तम् अभ्यंग कर्णान्तरपूरकेन सर्वामपानां प्रलयं विधत्ते गर्भस्य पुष्टिं शवलं शरीरे क्षमानुबध्नं सवि
णं र क्षिज्वरः अश्वत्थामा मूलं तंडुलं पयसा निहत्य पायितं सद्यो भवति विशल्या विमूढगर्भापि नात्र संदेहः

रम:

८

शि२

ॐ इति कल्याणकृते बालतंत्रे स्कन्दग्रहवो नाम षष्ठः पटलः। ॐ। अतः परं प्रवक्ष्यामि बालरक्षां यथाक्रमम्। प्रथमे
दिवसे नाम्ना नन्दिनी क्रमतः स्मृता। तद्ग्रहात् स्य बालस्य ज्वरः स्यात्प्रथमं ततः। गात्रशोषस्तथा खेदो न तारे छ्रामर्शं भवेत्। छर्दि
मूर्च्छा च कंपश्च शोषो दीनस्वरस्तथा। विधानं तत्र वक्ष्यामि येन मुंचति सा ग्रही। कृत्वा ह्य नदी कूल्या तुडिकां शुभमनोहराम्। शुक्लोद
नं शुक्लगंधं तथा गंधानुलेपनम्। शुक्लपुष्पाणि पंचैव ध्वजाः पंच प्रदीपकाः। स्वस्तिकाः पंच पूर्वस्यां दिशि संयुतः। बलिं दद्याद्दद्यो
राजसर्षपोशीरमेव च। शिवनिर्माल्यमार्जारकेश निम्बपत्रकम्। गव्यं घृतं तैलेनेन धूपयेच्चैव बालकम्। एवं दिनत्रये कृत्वा च
तुर्थे मंत्रवारिणा स्नापयेद्बालकं पश्चाद्ब्राह्मणांश्चापि भिक्षुकम्। क्षीरेण भोजयेद्यातः स्वस्थो भवति बालकः। स्नापने पूजने चैव
बलिदाने च मार्जयेत्। वक्ष्यमानेन मंत्रेण ॐ ह्रीं स्वाहा त्रिशिकलपुंविधिना ततः। मंत्रः प्रणवो भुवनेशानि खिन स्वाहा षट्कारः
एवं कृते न बालस्य सुखं भवति नान्यथा। इति प्रथमदिवसबालरक्षा। द्वितीये दिवसे बालं गृह्णाति सुनंदना। ततो भवेज्वरः पूर्वं
हस्तसंकोचपादयोः। स्तनानवर्षति पादो वनिमीलयति चक्षुषी। आहारं च न गृह्णाति दिवारात्रौ च रोदिति। अतिरोगस्तथा वृ
द्धिर्भवेच्चापि पुनः पुनः। कथ्यते जायते स्वस्थं चिह्नमेतत्प्रकीर्तितम्। अत्र प्रथमोक्तविधानम्। तृतीये हि वर्षे तु निं
ह्णाति बालकं ग्रही। तद्ग्रहात् केशरोचकौशिकाशश्वासोभरणम्। गजदन्ता स्वर्णोदन्तात् तथैव केशस्तु अंजनी अजाक्षीरेण सं
पिष्टा ततो बालं प्रलेपयेत्। धूपयेन्निम्बपत्राणि नखसर्षपराजिका। लेपितो धूपितो बालः सुखमाप्नोति निश्चि
तम्। प्रथमोक्तप्रकारेण शेषमन्यत्समापयेत्। एवं कृते तु सा देवी ऊर्ध्वं बालं प्रमुंचति। इति तृतीयः। द्वितीये बालं गृह्
हरणम्। चतुर्थे हि वर्षे गृह्णाति कंटकोटनी ग्रही शिशुम्। तद्ग्रहात् रोचको देहजे रोगो व्रजादि वित्तरणम्। गजदन्ता ८
तिलनिर्मित एतैर्लेनैः प्रलेपयेत्। धूपयेत् ततः सर्वपाणि केशैर्मुंच्यति सा ग्रही ॥ ॥ ॥ रम:

मंत्रस्नानादिकं सर्वं बलिदानादिकं तथा प्रथमोक्तप्रकारेण शेषमन्यत्समापयेत् इति चतुर्थे हन्यहंकारिग्रहीगृह्णाति
बालकम् तद्वेष्टाज्जृंभणं श्वासं मुष्टिबंधो दवीदारुणम् शिलाजतुवचालोध्रं मेषशृंगी प्रलेपयेत् लशुनं निम्बपत्राणि
सिद्धार्थं धूपयेत्ततः एवं मुंचति बालं च बलिदानाद्विशेषतः अवशिष्टं तु यत्सर्वं कार्यं तत्प्रथमोक्ततः इति पंचमे षष्ठे च दि
वसे नाम्नी शिशुं गृह्णाति चकूरी· तद्वेष्टा गात्रविक्षेपो हास्यं दन्तमर्दनम् कुष्ठगुग्गुलरुक्कानि सिद्धार्थगजदन्तैश्च तानि चैतैश्च
धूपयेल्लेपयेच्चापि ततो मुंचति साग्रही इति षष्ठे सप्तमे दिवसे नाम्नी हिसिका क्रमते शिशुम् तद्वेष्टा जृंभणं स्वासो मुष्टि
बन्धाललवेव मेषशृंगी वचा लोध्रं हरितालं मनःशिला एतत्तु रुधिरे पिष्ट्वा ततो बालं प्रलेपयेत् बलिं दद्यात्तु मात्स्य
स्ततो मुंचति साग्रही मंत्रस्नानादिकं सर्वं प्रथमोक्तक्रमेण तु इति सप्तमवासरे बालोपचारः अष्टमे दिवसे नाम्नी भीष
णी क्रमते शिशुम् कासमेश्वासमन्ते चैव गात्रसंकोचनं भृशम् अपामार्गं मूसीरं च पिप्पलीचीचकं तथा अजामूत्रेण सं
पिष्ट्वा ततो बालं प्रलेपयेत् गोशृंगनखकेशैस्तु धूपये बालकं ततः मंत्रस्नानादिकं सर्वं प्रथमोक्तक्रमेण वै इत्यष्टम
दिने नवमे दिवसे बालं मेषा गृह्णाति निश्चितम् तद्वेष्टा त्रासनोद्वेगमुष्टिद्रव्यसादनम् वचाचन्दनकुष्ठैश्च सर्ष
पैस्त्व लेपनम् नखवानररोमाभ्यां धूपनो मुंचति ग्रही इति नवमे दशमे दिवसे नाम्नी रोदिनी त्रासते शिशुम् तद्वेष्टा
कासनं चैव रोदनं मुष्टिबंधनम् कुष्ठोग्रासर्ज्जसिद्धार्थैर्लिंबपे धूपेन योजयेत् मत्स्यमांससुरायुक्तं बलिं निशि समा
हरेत् अपामार्गोअरोशीरचन्दनं क्वाथवारिणा प्रथमोक्तप्रकारेण शेषमन्यत्समापयेत् इति दशमे ॥ इति
कल्याणकृते बालतंत्रे दिवग्रहीतबालग्रहहरणं नाम सप्तमः पटलः ।७। अथ मासग्रहीतस्य बालस्य मुक्त

येवलिः वक्ष्यामि सुखदं सारं सर्वतंत्रे सुगोपितम् १ प्रथमे मासि सूत्के कुमारी नाम योगिनी उद्वेगज्वरशोषादि चेष्टितैस्तत्र जा
यते २ नैऋती दिशमाश्रित्य संध्याकाले बलिं हरेत् नदीतीरद्वयात् कृष्णमृदा देवीं स्वरूपकम् ३ कृत्वा पूजा प्रकर्त्तव्या पुष्पधू
पादिभिस्ततः शालिकामुष्टिकापूपं अथ मत्स्यगुडोदधि ४ चतुर्वर्णाः पताकाश्च प्रदीपाः पुष्पचन्दनम् अपराह्णे ऽथ मध्या
ह्ने मंत्रेणानेन समर्चयेत् ५ ॐ नमो भगवते चक्रिणे [illegible] इति प्रथममासस्य ग्रही
ग्रहीत बालकोपचारः द्वितीये मासि सूत्के बालकं मुकुटा ग्रही ग्रीवापाणुकुटं निष्पंदो ऽथवा पीतशीतता । वक्रसंशोषणा
चालो रोचकादि तदाश्रयम् क्षीरसर्पिरिमापूपाः तिलतंडुलसंयुता कृष्णापुष्पां संध्याकाले पैत्र माशि बलिं हरेत् कुश
भंतनंसुमं निम्बचूर्णं कृत्वा प्रधूपयेत् मंत्रस्नानादिकं कार्यं प्रथमे मासि यथोक्तवत् द्वितीयमासे तृतीये मासि ज
स्तानि बालकं गोमुखी ग्रही तदेष्टा रोदनं निद्रा वक्षसुत्रं [illegible] उन्मीलयति नेत्राणि गोऽग्न्योम धुगंधता शि
शिरःकुतिलकल्माजचतुःपिंडकमोदकैः जपाकुसुमसंयुक्तैर्मध्याह्ने बलिमाहरेत् रूपये [illegible] नमोस्तु
न्याति साग्रही इति तृतीयमासे चतुर्थे मासि सूत्के [illegible] पिंगलाग्रही पयःपानविहीनत्वं भुजस्पन्दास्यशोषता
पूतिगंधिस्तु तदेष्टा तवनाशि नासिकाः नमंत्रं नौषधं तत्र । बलिं तत्र न कारयेत् २ इति चतुर्थमासे पंचमे मासि सूत्के
लाति बालकं बलवा ग्रही तदेष्टा रोचकेकासो मुखसंशोषरोदनम् सीदति सर्वगात्राणि विश्रान्तं पिबते पय ।।
ओदनं पेलिकाशाकं मत्स्यमांसानि दापयेत् । भक्ष्याणि तेपकारश्चैव स्वस्तिकं पद्मकं तथा दक्षिणां दिशमा
श्रित्य मध्याह्ने बलिमाहरेत् इति पंचमे मासि षष्ठे मासि चेत् सूत्के लाति पंचनामा ग्रही शिशुम् तदेष्टा रोदनं रक्त

शिरः स्तंनं तथैव च १ शिखिकुक्कुटमेषाणां मांसमांसोदनं तथा कुल्माषेति संप्रोक्तं बलिना मुंचति ग्रहः इति षष्ठे मासे॰ सप्तमे
मासि गृह्णाति कुमारी बालकं ग्रहः क्षीरं पिबति विभ्रान्तो रोदने दारुणं छर्दिमान भवेत् कृशरं चारोदनं मांसं मत्स्यं क्षीरं सुरासवम्
कुल्माषाणि च चूर्णं च गन्धपुष्पाणि चैव हि पूर्वां दिशं समाश्रित्य मध्याह्ने बलिमाहरेत अन्यत्सर्वं प्रकर्तव्यं प्रथमोक्तक्रमेण
वै २ इति सप्तमे मासि अष्टमे मासि गृह्णाति बालकं वार्णिका ग्रहः गात्रभङ्गो ज्वरो दाहो रुक्षत्वं नापरं छर्दिरेव च १ उत्तरां दि
शिमाश्रित्य बलिं तस्यैव दापयेत प्रथमोक्तप्रकारेण शेषमन्यत्समापयेत् इत्यष्टमे मासे नवमे मासि गृह्णाति बा
लकं कुंभकर्णिका तज्जेष्टाः स्युर्वके छर्दिर्ज्वरः पातालगन्धता कुल्माषपवनं क्षीरं मत्स्यं मांसं समन्वितं ऐशान्यां मध्या दिशि च
ह्ने बलिं नामुंचति यत्ग्रही इति नवमे मासि॰ दशमे मासि गृह्णाति बालकं तापसी ग्रही तज्जेष्टा गात्रविक्षेप क्षीरद्वेषा
द्व मीलनम् पीत रक्तौदनापूपमत्स्यमांससुरासवैः कुल्माषतिलपिष्टं च गन्धपुष्पाणि चैव हि २ पिष्टपदाय
ताकाभ्यां मुदीचीं दिशमाहरेत् मध्याह्ने समये पावात्ततो मुंचति सा ग्रही ३ इति दशमे मासे ४ मासे चैकादसे ना
म्नी शिशुं गृह्णाति सा ग्रही॰ तया गृहीतमात्रेण क्षोभः संजायते शिशोः नमस्कृत्य नो बध्नाति स्य बलिं तस्य न दापयेत् क्रियते
वे बलिस्तत्र प्रथमोक्तक्रमेण वै इत्येकादशमासः। द्वादशे मासि गृह्णाति बालकं वाणिका ग्रही तज्जेष्टा रोदनं स्वास
त्रासनाच पुनःपुनः १ दध्योदनैश्च कुल्माषमोदकैर्बलिमाहरेत् मध्याह्नसमये प्राच्यां ततो मुंचति सा ग्रही २ क्षीरवृ
क्ष कषायेण स्नापयेत् त्र्यश्वगन्धये प्रथमोक्तप्रकारेण शेषमन्यत्समापयेत् ३ ॰॰ इति द्वादशमासे इति श्री
कल्याणकृते बालतंत्रे मासेषु ग्रहहरणी नाम अष्टमः पटलः ८ ॰॰ अथापरे शिशूनामुपचारमाह अन्तमास

रामचंद्र
६

मपर्णीचक्रक्राथस्तन्यस्य शुद्धये पाययेद्यवापाठामुस्तैनिंबक्वाथो रोहितम् पयसा मधुकंयुक्ता सिंधुवारं हिमाम्बुना पीतं
स्तन्यस्य वैवर्ण्यपूतिगंधहरं परम् मुस्तं पाठा सिवाह्वस्या चूर्णं दुग्धेन पाययेत् एते न सहसा शुद्धं च स्तन्यं संजायते वाप्यथा
शानिम्बकुक्तापटोले त्रिफलान्वितै स्तन्ये त्वलेपना क्षीरं स्तन्यं शुद्धिः प्रजायते इति स्तनशुद्धि ४ शिरोरोगान्वरी दोषरोपना
मुखवर्णतः स्तन्याकर्षणा तश्चापि तत्र कुर्याच्चिकित्सितम् मद्यं च नास्ति वर्त्मो क्षीरशङ्को न तोष्मरागा स्वेदयेद्दुपिता नाभि
शोफस्तेनो पशाम्यति दुग्धेन च्याग्नशक्ततानाभिपाके तु चूर्णकं त्वकपर्णैः क्षीरतः शमनमथवा चन्दनेरेणुना ३ वात्न पीडि
र जातः स्तन्योज्जक्षाति नाक्तित्तस्याशु ॥ सैन्धव धात्री मधुकृतं पथ्याकल्केन वर्धयेदि क्वाम् ४ गुदपाके तु वो रसानीपि
त्तघ्नी पातयेत् क्रियाम् रसांजनं विशेषेण पानालेपयो हितम् जाती पल्लवकुसुमा निमसा दृक्कानि जोज्या निवालक
जेमस्यमुखत्रपाके पाके गुदस्य च सा ज्जनलो प्रचूर्ण जोज्यं भिषग्भिरिह पाकविधौ शिशूनम् इति नाभिमुख ४
गुदकाचिकित्सा मुस्ताभया निम्बपटोल जष्टी क्वाथः शिशूनां ज्वरनाशकारी नहदुदुचीविहितश्च सार ४ मुस्ताभयोयंम
धुनावलीढः अहृतैकाजलेन पाचयामाष्ट कमवस्थितं ४ शिशूनीषामपत्याशु सर्वदोषभवेज्वरम् पञ्चवल्ली कृतः ४
क्वाथः पीतो वातज्वरापहः तस्मिन्नारुणप्रद्राक्षागोपकन्यावत्ता भवः ३ शारिवो त्पत्नकाश्मर्याछिन्नापद्मकपर्यदैः ४
क्वाथः पीतो निहन्त्याशु शिशूनां पित्तकज्वरम् ॥ मुस्तापर्पटको शीरवारिपद्मकसाधितम् शीतं वा विनिह
न्त्याशु त्रिधादाहवमिज्वरान् मधुकं चंदनं द्राक्षाधान्याकं मुद्गरत्नमम् एतैः क्वाथः कृतो हन्या द्वातदाहज्व
रादिकम् मुस्तकं चंदनं वाला हीवेरं यष्टिकामृता एतेषां क्वाथः कृतो मन्तु पित्तं बृसृत्त्वा दाहज्वरापह ४ १ बालोप

८२ १०

यकिकोशीरं निम्बभूनिम्बसाधितः काथो हन्ति वमिश्वासाकासपित्तज्वरान्पिबेत् अभयामलकीकृष्णाचित्रकोऽ
यं गणो मतः दीपनः पाचनो भेदी सर्वश्लेष्माज्वरापहः मुद्गलं पुष्करं शृंगी पिप्पली मधुनासह एभी लेहो ज्वरे स्वास
कासं मंदानले जपेत् त्रिफलापिचुमन्दश्च पटोलं मधुकं बला शृंभिः कृतः काथः पित्तः पित्तश्लेष्माज्वरापहः १४ मुस्तामृ
नापर्पटचुष्करेकैः पटोलधान्याकाकिरातनिम्बैः सचन्दनोशीरबलाजलाख्यैः काथः परं पित्तज्वरघ्न एव सारग्वधः साति
विषः समस्तं तिक्ता कषायैर्ज्वरमाशु हन्यात् समं समुस्तं समिदासदाहं साध्यानवंधं सकफं सवातम् किरातं तिक्तकौ
मुस्ता गुडूची विश्वभेषजम् चातुर्भद्रकमित्याहुर्वातश्लेष्माज्वरापहम् छिन्नासटीपुष्करमूलतिक्ता शृंगी समुस्ताम्
नवामलीभिः दुरालभाविश्वकिराततिक्तासमस्तदोषज्वरहृद्रोगपम् द्राक्षापटोलत्रिफलापिचुमन्दवृषैः कृतः॥
काथ एकाहिकं हन्ति परार्थाविवर्जितः यामैश्च पूर्वं स्वदिरं नागरं हीतमयूरमूलं वरकोष्टधे पचेत् प्रातर्दिने शक्त
दिने निहन्यादेकाहिकं शीतगतमूत्रवं धनः २ निम्बपत्रामृतानत्ता पटोलं द्रपैवैः कृतः। काथः सततकं हन्यात्स
म्रमुर्व्यसनं यथा गुडूचीचंदनोशीरधान्यनागरजः कृतः काथस्तृतीयकं हन्यात्सक्रराम धुमिता २२।:॰: इति श्रीवा
लतंत्रे कल्याणाकृते ज्वरहरोनामनवमः पटलः। :॰: नागरातिविषामुस्ता कुटजे क्वथितं जलम् प्रातःपीतं
कुमाराणां शीघ्रं सर्वातिसारजित् पिप्पलापटोलं मूलं च शृंगवेरं च वामपि विडंगान्यजमोदं च पिप्पलीतण्डुला
न्यपि १ एतान्यल्पेश्यसर्वाणि समुन्नमसेनवारिणा आमप्रशमनोऽतिसारे कुमारं पाययेद्भिषक् नागरातिविषामु
स्ता काथः स्यादामपाचनः विषवालगुडूचीमधुनामहरं परम् कन्याकल्पित हलेनगोबद्धयामार्ग मूलिका
एकाहिकं ज्वरं हन्ति शिरखायाम पिकोणतः करवीरजारजो स्वेतमंदारस्य च मूलिका सर्वज्वरहरास्तेन तुल्या

हिगुल्क मूलिका काकमाची शिफा करौंधार्या रात्रि ज्वरापहा पाठिस्यंद्रभवन्दाक पुतैर्वि तनुजपम् इसतीसारे सि
प्रहरणपाम् यवानीनागरं पाठा दाडिमं कुटजं तथा चूर्णो यं गुडतक्राभ्यां पीतोशीः शमनः पर: १ अजाजी पोष्करं पाठा चू
बलो दहनः शिवा गुडेन गुटि काग्रा ह्या सर्वे शोफनाशिनी मता इसरीसी वातकी बिल्व धान्याकं तले धौं द्रयवालके: लेह:
क्षौद्र राबालानी ज्वरातीत सवा नि हृत इतिज्वरातिसारे जवानीजीरकं बाधं कुटजं विश्वं मे जजम् एतन्मधु युतं लीढं
बाला नां श्रहणीजयेत पिप्पली विजयां शुंठी चूर्णं मधु युतं भक्षं कृतं दधाम्ल रणीनुबाला नौहितकाम्यया कु
ष्णामहौ षधी बिल्वं कुटजं सयवा निकम् मधुसर्पित युतं लीढं बलोनां ग्रह णीहरेत् नागरं मुस्तकं बिल्वं पसह्य
सुरवादति त्रिदोषग्रहणीरोगा न्मुच्यते नात्र संशय: इतिसंग्रहणी ह्रणपाम् पिप्पली नागर पथ्या चूर्णं मधु जलं पिबे
त सर्वजीर्णहरं शूलं गुल्म क्रोहाग्निमान्द्यजित् इसजीर्णे औदम्बरत्वचं पिष्ठा नागरी क्षीर गतम् पुतां पिबे
त् अथवा पयसा सिद्धं मुल्को जपति भस्मकम् मयूरतरादत्ले सिद्धं पापा सिद्धं व माहि षीव तम् २ इति भस्मकम्
यवाभीकुटया शिद्ध सत्रवणं पटोल कैः लेहः छर्दि म गीसारै वा लत्स पचन्नाशयेत् हरितवया: कृतिचूर्णं मधुना सहले
पयेत् अथ क्वाथितं हितं दोजेशी बृहछर्दि: प्रशाम्यति पटोलनिम्ब त्रिफला अमृता भिश्व शृतं जलम् पीतं दोष युतं
छर्दि मन्दा पित्तोत्थां हरेत अश्वत्थ कल्कं शुष्कं दग्ध निर्वापितं जले तज्जलं पानमात्रेण छर्दि जयति दुर्जं
याम् सल्ल जर्जुन मुस्तानां चूर्णं पीतं समाक्षिकम् तृष्णा छर्दि मतीसारं शिशूनां शुभ्रनी हरेत् पिप्पलीम
धुकं जम्बु रसालानां पद्मश्चैवा चूर्णो यं मधुनोषितं तृष्णा प्रशमनः शिशोः दाडिमस्यानु बीजानि जीरकं ना
गकेशरं चूर्णितं शर्करा त्लं दोषं त्तेनोत वयनी हरेच्छिशो: हिगुसैन्धवं पाल्लाश चूर्णं माक्षिक संयुतम् ली

नीवारसाशु श्वीशूनामुद्धतानं तथाम् त्र्णी स्वर्णगैरकं कृष्णं मधुना सहलेह्ममेतत् शीघ्रं सुखप्रवाहो नितमेन हिक्का
यं शिशोः १२ हंसी धात्रीकरणात्चूर्णं लेहयेन्मधुना शिशुम् तेन हिक्कात्वं यं यातिवासामादिकं तैयुतम् इति हिक्का पि
प्पली पिप्पलीव्याघ्रीकुसुमकेशरैः नागरंमधुनागरमधुनालिहन् कासं पंचविधं स्पासं शिशुरास्र विनाशयेत् त्रिजिहे
मधुना व्याघ्रीकुसुमकेशरैः स्वासं च नाशयत्साशु कासं च पंचविधं शिशोः तुंउद्रयुक्तं गोक्षीरं कासं व्यपोहति बालस्यपि
पर्तं कृष्णा शृंगीवामूलसंयुता इति कासः शिलाजतुव्योषविडंगलोहताम्रामयाविहितोऽवलेहः सर्पिर्मधुभ्यां
विधिनाप्रयुक्तः क्षयं विलेस्य हसाद्दृयस्या नवनीतं सितायोद्रसनीठं क्षीरसुमं परम् करोति पुष्टिकायं च हरात्
क्षयमपोहति इतिक्षयः माथीमागधी मूलं नागरमरिचान्वितम् क्षौद्रेणालीढं कफजं स्वरभेदं व्यपोहति पथ्या
कृष्णीवनीमूर्वीका कोल्ली द्वय सोधितः पेयः पित्तोद्भवं हन्ति स्वरभेदं सदातुराणाम् स्वरभेदे द्वेपत्ने दाडिमानीतु
दाडिमाध्येकपत्नत्रयं त्रिसर्जा न्विपत्नं चैकं चूर्णमेकत्र कारयेत् दीपनं पाचनं पथ्यं पीनसज्वर कासजित् विचर्चि
का तुमतिमान् नो बध्यं वध्रजोजयेत् कोल्लास्थिपद्मकोशीरचन्दनं नागकेसरम् लीढं क्षौद्रेण बालानां छर्दिनाशन
नमुत्तमम् ध्रात्रामामलकीस्विरन्मपिप्पा क्षौद्रेण संयुतम् सर्वदोषभवां मूर्छां सज्वरां नाशयेत् ध्रुवम् इति मू
र्छा पद्मकं चंदनं तोपमृश्रीरंशलजालपूर्णितम् क्षौद्रेण पीतवालानां दाहनाशयति ध्रुवम् कर्पूरचन्दनो
शीरैर्लिप्ताङ्गं कदलीदलैः प्रशान्ति संस्तरे धीमान्स्यापयेद्दाहपीडितम् कर्पूरपरिवेषेण अवगाहश्च जलानी
नसेवनम् क्षास्पते शालिरतोयं तृष्णादाहोपशान्तये इति दाहः श्रीरामकृष्णमालानीवीडिते रञ्जिततोयमः

रेतोविकारोहन्त्याशुसापस्मारं सनदुद्रिकाम् सिद्धार्थकवचाहिंगु शिवनिर्माल्यगंधकैः निर्मोकपिच्छलनवगौत्तपकेशरैः
कुष्ठसंयुतैः स्तहदूकरमार्जारस्वविष्टारिपत्रकैः रतैर्बुकृतेधूपः सर्वोन्मादग्रहशनः इत्युन्मादे० कुष्मांडकरसं दद्यान्मधु
कं परिपिबयेत अपस्मारविनाशाय त्रिवे सप्तवासरान् गोपित्तं साधितं सूत्रैर्दधिक्षीरसमं क्षेत्१४ चतुर्थकज्वरोन्माद
सर्वापस्मारनाशनम् इत्यपस्मारः वासाया स्वरस४ पीतः सीतामधुसमन्वितः गुदावर्तकरोगांश्च रक्तपित्तं च नाशयेत्
पलाशपुष्पक्वाथेन वायस्ता स्वरसेन वा चतुर्गुणेन सं सिद्धं रक्तपीतं हरेद्घृतम् रसो दाडिमपुष्पाणां दूर्वायास्वरसोऽथवा
वा नस्येन नाशयेन्नूनं नासिकारक्तमुद्गतम् इति रक्तपित्ते हिंगुमाक्षिकसिंधुत्थैः पक्वा वर्तिः सुवर्तिताम् घृ
ताभ्यक्तां गुदे दद्यात् गुदावर्तविनाशनम् इति गुदावर्ते शुंठीकाशापोष्करकेतकीनी विधाय चूर्णकं कुमन्त्रेषोवा
ऽशस्त्रानिर्जं वा मधुना वा लीढं हृद्रोगमेतत्प्रशमं समुदायम् इति हृद्रोगे मेधाम्लता नागरवाजिगंधा धात्री कंटके
र्विहितः कषायः दोषेरगपीतः शमयत्यपि मूत्रकृच्छ्रं पवनप्रभूतं स्वदंष्ट्रा विहितः क्वाथः शिलाजितसमन्वितः
सर्वगद्रोद्भवं हन्ति मूत्रकृच्छ्रं न संशयः कषायो निवलो मूत्र पुष्पीबीजसमन्वितः शिलाजितयुतं पीतो मूत्रकृच्छ्रं
विनाशयेत् इति मूत्रकृच्छ्रे कर्पूरवर्ति मृदुनालिंगच्छिद्रे निधापयेत् शीघ्रं तपामहाघोरं मूत्रबंध्या सुखु
यते क्वाथैः किंशुकपुष्पाणां केशरैरेव निर्मितैः प्रपानादथवा हन्ति मूत्रकृच्छ्रं सुदुस्तरम् इति मूत्रघा
ते एरण्डतैलं सपयः पिबेद्योगाध्यानमूत्रेण गतदेवपीत्वा तद्गुग्गुलैः क्रोष्टुवृद्धिं प्रवृद्धं मेठस्य वृद्धिं सहसा
निहन्ति इत्यण्डवृद्धौ गर्दभी दुग्धपानेन तुलसीपत्रकचारणात् इति लग्नासःप्रसेके न शीतलतो सा

ष्वपि क्वथम् चन्दनं वासकामुस्तं गुडूची द्राक्षा सह रसघृतक कषायस्तु शीतलाज्वरनाशनः शीतलेनास्त्र पाठर
वात्र शुभः इति शीतला चन्दनं मधुकं लोध्रं जातिपुष्पाणि गैरिकं प्रलेपा दाहरोगन्य सौत्रान्यंच विनाशनः शंख
स्य भाग चत्वारि ते द्वे मनः शिला मानसिकमरिचाद्वै नपिप्पली वारिणाति मिरं हन्ति अर्बुदं हन्ति मरूजा विपिट
मधु हन्ति स्त्रीक्षीरेण तदंजनम् धत्तूरफलकर्पूरौ निम्ब च मधुजपेत् नेत्ररोगः पलाशपत्रं सिंहत्रयं स्नान गाश्च
इति नेत्ररोगे कपित्थमातुलुंगीना च सुरंगवेर रसशुनं शुखं वा कर्णपूरये त्कर्णशूलोपशान्तये अर्कस्य पत्रं प
रिणामपक्वं घृतेन लिप्तं शिखिना च तप्तं आपीड्य तोयं श्रवणे निषिक्तं निहन्ति शूलं बहुवेदनां च इति कर्णे गुडेन
शुण्ठी सह सिन्धुजेन च क्षारेण नवाके वल्न पाश्च मेभः पापा घ्नैवा विनिहन्ति शीघ्रं तथा विरेकन शिरोगविकारान् इति
शिरोरोगे मन्दोष्णाधारये छुद्ध हिंगु दन्तान्तरे स्थितम् तेन प्रणाशसाशु क्रिमिर्दिन्तभवोगदः अथ च्छिकोष
संजाते रक्तमोक्षं च कारयेत् त्रिफलाखदिर क्वाथे धावनं लेपनं तथा जातीपत्रा मृता द्राक्षा पाठे द्रजफलत्रि
कैः निर्धूमांगारनिक्षिप्त माषक भूतरजोम्बवः शिखापं चाहि हन्त्याशु धूमः पीतो न संशयः माहिषं नवनीतं तु
वन्हिना परिणाममिश्रितम् गोमूत्रेण युतं कृत्वा दारिरागत्व वरो गनवः तदात्र समालोक्य दापि नाभावये घ्र
तः गात्रमुद्वर्तये तेन देहस्फुटनशान्तये. घृतेन वातं सगुडा शिवं च पित्तं सिता व्यामधुना कफं च वाता
संचये तद्वने जनिषिञ्चिता व्यामवातं शमयेद् द्रुची विश्वमेरण्डजं मूलं क्वाथयित्वा जलं पिबेत् हिंगुसौवर्च
लोपेतं सद्यः शूलनिवारणम् कुष्ठा स्वर्गे पत्र नवरगाजमी दे जीरकं त्रिगिक निपाठः मां गन्ध पृथ्वी च

राम: १२

समान्यमुनिसंवैः समानीचववांविचूर्णं ब्राह्मीरसेनाखिलमेवभाव्यवारत्रयंशुभ्रमिदं हि चूर्णम् अजगंधागोम
धुनाहृतलिह्यान्नरः सप्तदिनानि यावत् एतस्याभ्यासतः पुंसाम् बुद्धिमेधाधृतिः स्मृतिः संपत्तिः कविताशक्तिः प्रवर्द्ध
तेऽल्परोगेऽलरम् इति सारस्वतं चूर्णम् विश्वाजमोदाजनीद्वयसैन्धवोयायपथ्याकुष्ठमगधोद्भवानीरकानाम् चूर्णं
समभागसमेतं लिहन्तः ससर्पिर्वाग्देवता वसति त्वयमेव वक्त्रे इति विश्वादि चूर्णम् पद्मिन्याकोमलपत्रं खादेत्क्षौद्र
रान्वितम् एवंनिदिवसानि द्विष्टं नत गुदनिर्गमः इति गुदनिर्गमे विडंगानि शिलाजतुक पथ्यास्समामपिष्ट्वा विलेपयेत्
तस्यवा प्यात्ररेत्तस्या दद्रुभेदीव्यपोहति इति दद्रुभेदे पथ्याक्षधात्री रजनीगुडूचीमूनिम्बनिंबैः सगुडः कषा
यः मूत्रं खकर्णशिरोर्द्धशूलानि हन्ति सर्वे निहितः दृग्रोगे त्रिफलाकषायस्य धावना नेत्ररोगजित्
कवलो मुखरोगघ्नः पानतः कामलापहः अम्नितसीहितौ वीरं निशिक्लेत्रिफलारसैः सप्तवेलं तथा पानन्ये
सिक्तैर्वैवविचूर्णितम् । इति नेत्ररोगे क्वाथं द्वौ दुग्धगुडशीतलं तु पानात् मुखपाक हृत दार्वीगुडुची
क्रमतः प्रवालैर्द्राक्षायवानीत्रिफलाकषायः दोद्रेशयुक्तः कवलग्रहोऽयं मुखस्य पाके शमनः
सुदीर्घम् इति मुखपाके विरविबल्ताशिखावारागायुं खावा सकवातरली जीर्णाः तेन सर्वा
रोगविनाशिनाप्ययेन्नरः इति सर्पादिविष शिखिकुक्कुटवर्हिशिरासेन्यवं तैलेन वर्हिमा दर्पोहतिंविध
पुनर्ना यं कीटकं दष्टविकंजीवी सम् भजांतिकल्कः सहसैंधवेन मध्वाज्यामिश्रो विहितः फदुप्राध
दंशे प्रलेप दहनप्रतेषात्पीडां क्षारशमनंतति दष्टविकोत्थम् इति वृश्चिकदंशे रजनीनिम्ब १३

पत्राणि पिप्पली मरिचानि च विडङ्गं भद्रमुस्तं च सप्तमी त्वभया स्मृता १ अजामूत्रेण संपिष्य छायायां
संशोषयेद्वटीम् करिणा तिमिरं हन्ति गोमूत्रेण च पिच्छकम् मधुना पटलं हन्ति नारी क्षीरेण पुष्पकम्
म् एषा चंद्रप्रभावर्त्तिः स्वयं रुद्रेण भाषितम् इति चन्द्रप्रभावर्त्तिः शृंगवेररसं मधु सैन्धवं तैलमेव च
कटुष्णं कर्णयोर्धार्यमेतत्स्याद्वेदनापहम् कुष्ठं क्रिमिघ्नं दद्रुघ्नं निशा सैन्धव सर्षपाः अम्ल
पिष्टः प्रलेपोऽयं दद्रुः कण्डूर्विनश्यति अपामार्गं प्रशमनीं शटलेन ब्रवन्ति भोः धना। धान्यनागर
१४ सिद्धं तु तोयं दद्याद्विबद्धागा ४ । ः॰ः इति श्री कल्याणकृते वान्तन्त्रे नानाप्रयोगकथनं नाम दशमः
पटलः समाप्तः ।ः॰ः। संवत् १८४३ भाद्रमासि सितपक्षे दशम्यां रविवासरे व्यलेखि लिखितं मारवा
न पुस्तकं शुभदायकम् ।। = ।। ०।।०।।

हिरिका खतंत्र संपूर्णा ॥

१४ १४